

Lisans Düzeyindeki Hemşirelik Okullarında Etik Eğitiminin Durumu*

Meltem AKBAŞ**, İlhan TUNCER**

Özet

Giriş: Hemşirelik uygulamalarında etik bilincin ve duyarlılığın gelişmesinde etik eğitimi son derece önemlidir. **Amaç:** Bu araştırma, hemşirelik eğitiminde verilen etik derslerinin özellikleri ve dersi veren öğretim elemanlarının derse ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. **Yöntem:** Tanımlayıcı olarak yapılan araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'deki doktora düzeyinde hemşirelik eğitimi veren on fakülte ve yüksekokulda etik/deontoloji dersini yürüten ve daha önce yürütmüş olan, çalışmaya gönüllü 30 öğretim elemanı oluşturmuştur. Veriler ilgili literatür doğrultusunda hazırlanmış anket formu ile toplanmıştır. Anket formu, kişisel bilgilere ilişkin yedi ve etik eğitimine ilişkin on sorudan oluşmuş ve posta yoluyla toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzdelik ve tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. **Bulgular:** Tümü kadın olan katılımcıların, yaş ortalamasının 42.73±9.35, eğitimcilik deneyimi ortalamasının ise 17.73±8.94 yıl olduğu, %96.70'inin hemşireliğin değişik alanlarında doktora eğitimi aldığı, %93.30'unun eğitimlerinde etik/deontoloji dersi aldığı, %66.70'inin etik/deontolojiye ilişkin bilimsel toplantılara katıldığı, %50.00'minin etik/deontoloji dersinin farklı sınıflarda parçalar halinde verildiğini, ideal olarak ise %43.30'unun ayrı bir ders olarak ve farklı sınıflarda parçalar halinde verilmesi gerektiğini ifade ettikleri görülmüştür. **Sonuç:** Araştırmanın yapıldığı okullarda etik eğitiminin bu alanda uzman olmayan öğretim elemanları tarafından verildiği, etik/deontoloji dersinin süresinin, içeriğinin ve adının okuldan okula değiştiği görülmüştür. **Anahtar Sözcükler:** Etik Eğitimi, Hemşirelik, Hemşirelik Eğitimi.

The Status of Ethical Education at Undergraduate Level Nursing Schools

Abstract

Background: Ethical education is extremely important for the development of ethical awareness and sensitivity in nursing practices. **Objectives:** This study aims at evaluating the features of ethics courses in nursing education and indentifying the views of instructors in relation to these courses. **Methods:** The participants are 30 instructors who have taught ethics/deontology courses in ten nursing schools at doctorate level in Turkey. The data were collected through a questionnaire prepared in light of the related literature. The questionnaire included seven questions regarding personal identification and ten questions regarding ethics education. The data collected from the study were analyzed using numbers, percentages, and descriptive statistics in SPSS 11.5. **Findings:** Average age of the participants, all of whom were females, was found 42.73 ± 9.35 with the average 17.73 ± 8.94 years of experience; 96.70% had doctorate education in various areas of nursing, 93.30% received ethics/deontology courses in their education, 66.70% participated in meetings in relation to ethics/deontology, 50.00% taught ethics/deontology in parts in different classes, 43.30% believed ethics should be instructed as a separate course and in different classes. **Conclusion:** Ethics education is usually instructed as a part of the integrated system by those who are not expert in this field and the duration, content, and name of the course differ from school to school.

Keywords: Ethics Education, Nursing, Nursing Education.

Geliş tarihi:08.10.2013 **Kabul tarihi: 01.07.2014**

Etik, en genel tanımı ile eylemlerimiz üzerine düşünme çabasıdır (Tepe, 2000). Hemşirelik etiği ise bakım uygulamaları sırasında hemşirelerin eylemleri üzerine düşünme etkinliğidir (Milton, 2004). Hemşirelik etiğinin kapsamında, hemşireler tarafından duyulan ahlaki sorumlulukların ve etik yargıların analizi ile hemşirelik uygulamalarında doğru düşünmenin ne olduğunun incelenmesi yer almaktadır. Hasta hemşire arasındaki ilişki etik bir ilişkidir ve hemşireliğe özgü etik problemler sağlık bakımı çerçevesinde ortaya çıkmaktadır (Milton, 2004). Her bir hemşirelik kuramı, benimsediği ilkelere temellenmiş varsayımlar ve kavramlar içerir. Hemşirelik kuramlarında bulunan etik varsayımlar ve kavramlar, hemşire-hasta ilişkilerinde profesyonel hemşirelere rehberlik eder (Potter, Perry, Stockert ve Hall, 2012; Milton, 2004). Genel olarak profesyonellikte ve özel olarak bakım verme mesleğinde, etik bilgi ve davranış kuramsal ve uygulamalı olarak elde edilir (Potter ve ark., 2012; İ. Aydın, 2001; E. Aydın, 2001; Haynes, 2002). Eleştirel düşünen ve etik duyarlılığa sahip olan hemşire etkili ve erdemli bakım tutumları geliştirebilir (Vanlaere ve Gastmans, 2007; Potter ve ark. 2012). Bunun için etik ilkeler ve kodların çok iyi bilinmesi ve bu doğrultuda tutum ve davranış geliştirilmesi önemlidir (Vanlaere ve Gastmans, 2007; American Nurses Association [ANA], 2010 ; International Council of Nurses [ICN], 2012).

Hemşirelikte etik eğitiminin önemi konusunda fikir birliği olmakla birlikte etik eğitiminin veriliş biçimine ilişkin fikir birliğinin olmaması uygulamada da farklılıkları beraberinde getirmektedir (Görgülü ve Dinç, 2007; Milton, 2004; Johnson ve Haigh, 2007; Türkiye Yüksek Öğretim Stratejisi, 2007; Doktorluk, Hemşirelik, Ebelik, Diş Hekimliği, Veterinerlik, Eczacılık ve Mimarlık Eğitim Programlarının Asgari Eğitim Koşullarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik, 2008). Hemşirelik uygulamalarında etik bilincin ve duyarlılığın gelişmesinde etik eğitiminin, içerik, süre, veriliş biçimi, öğretim yöntemleri ve eğitiminin etik bilgi ve tutumları, öğrencileri, meslektaşları ve diğer çalışanlarla ilişkilerinin etik boyutu da son derece önemlidir. Etik eğitimi hemşirelerin klinik karar verme, eleştirel düşünme ve problem çözme becerisini sağlayacak içerik ve yöntemlerle verilmelidir (Potter ve ark., 2012). Bu amaçlara yönelik olarak teorik bilginin ışığında sınıf veya klinikte yazılı ve sözlü vaka analizleri, grup çalışmaları ya da tartışmaları kullanılabilir (Görgülü ve Dinç, 2007; Potter ve ark., 2012).*

* Bu çalışma Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından TF2006D7 proje numarası ile desteklenmiş, 13. Ulusal Hemşirelik Kongresinde (Uluslararası Katılımlı) sözlü bildiri olarak sunulmuştur (19-21 Ekim 2011).** Çukurova Üniversitesi

Yapılan literatür taramasında ülkemizde hemşirelikte etik eğitimine ilişkin yeterince çalışma olmadığı, yapılan çalışmaların ise kongrelerde sunulduktan sonra makaleye dönüşmediği için kaynak olarak kullanılamadığı görülmektedir. Etik eğitimi ile ilgili Görgülü ve Dinç (2007) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’deki hemşirelik okullarında etik eğitiminin bu alanda uzman olmayan hemşire öğretim elemanları tarafından verildiği, etik dersi içeriğinin çoğunlukla diğer teorik hemşirelik derslerine entegre edildiği ve çoğunlukla literatüre uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Aydın Er (2012) tarafından öğrenci hemşireler üzerinde yapılan bir çalışmada; hemşirelikte etik eğitimin hasta haklarına ilişkin bazı tutumları yeterince geliştiremediği belirlenmiştir. Aksu ve Akyol (2011) tarafından hemşireler üzerinde yapılan bir diğer çalışmada ise çalışmaya katılan hemşirelerin %61.1’inin etik ile ilgili eğitim almadığı, eğitim alanların ise %65.0’inin okuldan eğitim aldığı ve etik duyarlılıklarının orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

Uluslararası literatürde konu ile ilgili yapılan çalışmalardan birkaçı ise şöyledir; Ketefian (1999) hemşirelik eğitiminin etik içeriği hakkında yaptığı bir çalışmada bütün hemşirelik eğitim düzeylerinde (lisans, yüksek lisans ve doktora) farklı içerikte etik eğitimi verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Haigh ve Johnson (2007) hemşire eğitimciler ile yaptıkları çalışmalarında hemşirelik bakımının temelini oluşturan dürüstlük, alturizm ve entellektüelizm/akademik başarı değerlerinin hemşire eğitimcilerde güçlü bir şekilde bulunduğu sonucuna varmışlardır. Milton’un (2004) etik uzmanlarının görüşlerini içeren çalışmasında etik eğitiminin hemşirelik eğitiminin her düzeyinde farklı olması gerektiği, etik eğitiminin ayrı bir ders olarak verilmesinden çok müfredata yayılması gerektiği görüşü bildirilmiştir.

Literatür bilgileri ve genel gözlemlerimiz, ülkemizde hemşirelik okullarında etik eğitiminin bu alanda uzman olmayan öğretim elemanları tarafından verildiği, etik dersi isim, süre, içerik ve verilme şeklinin okuldan okula değiştiği ve etik eğitiminde bir standardın olmadığı yönündedir. Çalışmamızın yola çıkış noktası etik derslerindeki bu çeşitlilik hakkında güncel, bütüncül ve ayrıntılı bir veri tabanı oluşturma, böylelikle karşılaştırmalı değerlendirmeler ve gözden geçirmeler yapmaya olanak sağlama arayışıdır.

Amaç

Araştırmanın amacı, hemşirelik eğitiminde verilen etik derslerinin isim, verilme şekli, içerik, süre, yöntem açısından değerlendirilmesi ve dersi veren öğretim elemanlarının özellikleri, derse ilişkin görüş ve yaklaşımlarının belirlenmesidir.

Yöntem

Araştırmanın Tipi

Araştırma, hemşirelik eğitiminde verilen etik derslerinin isim, verilme şekli, içerik, süre, yöntem açısından değerlendirilmesi ve dersi veren öğretim elemanlarının özellikleri, derse ilişkin görüş ve yaklaşımlarının belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma Aralık 2007 ile Şubat 2008 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmanın evrenini Sağlık Bilimleri Enstitülerine bağlı olarak doktora düzeyinde eğitim veren, yedi Hemşirelik Yüksekokulu, iki Sağlık Yüksekokulu ve bir Sağlık Bilimleri Fakültesinin Hemşirelik Bölümlerinde

görev yapan 200 öğretim elemanı, örnekleme ise bu okullarda daha önce etik/deontoloji dersi vermiş veya vermekte olan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 30 öğretim elemanı oluşturmuştur. Doktora eğitimi veren okulların seçilmesinin nedeni, doktora eğitimi verebilmenin öğretim elemanlarının nicel ve nitel yeterliliği ve kurumsal dengelerin oturmuşluğu bakımından bir göstere olarak düşünülmesidir. Araştırma toplam on okulda yürütülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında kullanılan anket formu; dünyada ve ülkemizde eğitim ve hemşirelik eğitimine ilişkin literatüre dayalı olarak; eğitim, hemşirelik eğitimi ve istatistik konusunda uzman öğretim üyelerinin görüşü alınarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Anket formu, kişisel bilgilere ilişkin yedi ve etik eğitimine ilişkin on sorudan oluşmuştur. Veriler posta yoluyla toplanmıştır. Anket formunun birinci kısmında katılımcılardan; çalıştıkları okulu, yaşlarını, mezun oldukları lisans, yüksek lisans ve doktora programlarını, eğitmeni olarak çalışma sürelerini, eğitimcilik öncesi klinik deneyimlerini, akademik unvanlarını, eğitim döneminde etik dersi alıp almadıklarını ve eğer aldılarsa hangi düzeyde aldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Anket formunun ikinci kısmındaki sorular ise öğretim elemanlarının etik/deontoloji dersine ilişkin bilimsel toplantılara katılma durumlarını, toplantılara katılmama nedenlerini, yayın takip etme durumlarını ve hangi çeşit kaynakları takip ettiklerini, kaynak takip etmeme nedenlerini, lisans ve yüksek lisans eğitiminde etik/deontoloji dersini gerekli görme durumlarını, etik/deontoloji derslerinin alanında uzman kişiler tarafından verilmesi görüşüne katılma durumlarını, etik/deontoloji dersinde vermek istedikleri değerleri ve öncelikli amaçlarını, bu dersi veren bir öğretim elemanında bulunması gereken özelliklere ilişkin görüşlerini ve okullarda şu anda okutulan ve ideal olan etik/deontoloji dersinin özelliklerini belirlemeye yöneliktir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Cevap seçenekleri “kesinlikle katılıyorum – katılıyorum – kararsızım – katılmıyorum – kesinlikle katılmıyorum” olan soruda cevaplar sayı ve yüzde olarak seçeneklere dağıtılmış; cevabı beş üzerinden puanlama şeklinde olan sorularda her bir soru için tüm katılımcıların puan ortalaması alınmış; açık uçlu sorular ise kendi içlerinde kodlanarak değerlendirilmiştir. Verilerin işlenmesinde kavramsal analizin yanı sıra SPSS 11,5 paket programı kullanılmıştır (SPSS Inc., 2000). Sonuçlar, sayı, yüzdelik oranları ve tanımlayıcı istatistikler kullanılarak elde edilmiştir.

Etik Kurul Onayı ve İdari İzinler

Çalışma için Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulu’ndan onay alınmıştır. Araştırmanın gerçekleştirilmesinden önce, araştırmanın yürütüleceği okulların yönetimlerine bilgi verilerek izin alınmış, bazı okullarda ise anket formu okulların kendi etik kurulları tarafından değerlendirilerek onayları alınmıştır. Katılımcı adaylarına anket formunun ilk sayfasında araştırma hakkında ayrıntılı bilgi aktarılmış ve katılma-katılmama kararının kendilerine ait olduğu vurgulanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma sonuçları araştırmanın yapıldığı on fakülte ve yüksekokul ile sınırlıdır.

Bulgular

Tümü kadın olan katılımcıların, yaş ortalamasının 42.73 ± 9.35 , eğitimcilik deneyimi ortalamasının 17.73 ± 8.94 yıl olduğu, %96.70'inin hemşirelik alanında doktora eğitimi aldığı, %73.30'unun eğitimcilik öncesi klinik deneyimi olduğu, eğitimcilik öncesi klinik deneyim ortalamasının 0.73 ± 0.45 olduğu, %23.30'unun akademik unvanının profesör olduğu görülmüştür.

Katılımcıların %93.30'unun eğitimlerinde etik/deontoloji dersi aldığı ve %53.30'unun ise bu dersi sadece lisans eğitimi sırasında aldığı, %66.70'inin etik/deontolojiye ilişkin bilimsel toplantılara katıldığı, toplantılara katılanların %40.00'min genel pratik-teorik etik toplantılarına katıldıkları, katılmayanların ise %50.00'min ders yükünün çok olmasını ve bilimsel toplantılardan haberdar olamamayı gerekçe olarak ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcıların konu ile ilgili yayınları en fazla %46.70 ile kitap, dergi ve internetten takip ettikleri, %10.00'min ise etik/deontoloji dersine ilişkin herhangi bir yayın takip etmediği görülmektedir. Katılımcıların %60.00'min "etik/deontoloji dersleri etik alanında uzman biri tarafından verilmesi gerekir" ifadesine kesinlikle katıldığı, %100.00'min ise hem lisans hem de lisans üstü eğitimde etik/deontoloji derslerinin olması gerektiği görüşünü belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların etik/deontoloji eğitiminde öğrencilere öncelikle benimsetmek istedikleri değerlerin dağılımında en fazla %43.30 ile zarar vermeme, en az ise %3.30 ile çevreye değer verme, sorumluluk ve alturizmi öncelikle benimsetmek istedikleri değerler olarak sıraladıkları görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Derste Öğrencilere Öncelikle Benimsetmek İstedikleri Değerlerin Yüzde Dağılımı (N:30)*

Değerler	Sayı	%
Zarar vermeme	13	43.30
Yarar sağlama	12	40.00
İnsan haklarına saygı	12	40.00
Özerkliğe saygı	12	40.00
Adalet	11	36.70
Eşitlik	9	30.00
Doğruluk, dürüstlük	8	26.70
Sır saklama, mahremiyete saygı	8	26.70
Tüm etik değerler	8	26.70
Hemşirelik etik kodları	4	13.30
Hoşgörü	3	10.00
Ahlak	3	10.00
Mesleğe bağlılık	3	10.00
Güven	3	10.00
Fedakârlık	3	10.00
Sevgi	2	6.70
Çevreye değer verme	1	3.30
Sorumluluk	1	3.30
Alturizm	1	3.30

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir

Katılımcılar etik/deontoloji dersi veren öğretim elemanlarında olması gereken özellikleri en yüksek 4.93 ± 0.25 puan ortalaması ile öğretim elemanı dili etkili kullanmalı ve en düşük ise 4.50 ± 1.00 puan ortalaması ile öğretim elemanlarının klinik deneyimi olmalı şeklinde ifade ettikleri görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların, Dersi Veren Öğretim Elemanlarında Olması Gereken Özellikleri Gerekli Görme Derecelerine İlişkin Puan Ortalamaları(N:30)

Özellikler	*Ort±SS
Öğretim elemanı dili etkili kullanılmalı.	4.93 ± 0.25
Öğretim elemanı etikle ilgili yeterli bilgiye sahip olmalı.	4.90 ± 0.30
Öğretim elemanının felsefi analiz yeteneği olmalı.	4.87 ± 0.57
Öğretim elemanının formel ders anlatma yeteneği olmalı.	4.80 ± 0.40
Öğretim elemanının klinik deneyimi olmalı.	4.50 ± 1.00

*En yüksek puan ortalaması 5.0'dır.

Katılımcıların %60.00'min bir hemşirenin sahip olması gereken tutum ve davranışları kazandırmayı, %30.00'min etikle ilgili temel kavramları öğretmeyi ve %10.00'min ise hem bir hemşirenin sahip olması gereken tutum ve davranışları kazandırmayı hem de etikle ilgili temel kavramları öğretmeyi öncelikli amaç olarak ifade ettikleri görülmektedir (Tablo 3).

Amaçlar	Sayı	%
Bir hemşirenin sahip olması gereken tutum ve davranışları kazandırmak diyenler	18	60.00
Etikle ilgili temel kavramları öğretmek diyenler	9	30.00
Her iki amacı da öncelikli bulanlar	3	10.00
Toplam	30	100.00

Katılımcıların %50.00'ini etik/deontoloji dersinin farklı sınıflarda parçalar halinde verildiğini belirtmiş; %43.30'u ideal şeklin bu olduğu diğer bir %43.30'u ise ideal şeklin ayrı bir ders olarak verilme olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Ayrı bir dersin olmadığı durumda haftalık ders saati değişkenlik göstermekte olup katılımcıların %50.00'ini bu durumdadır ve %43.30'u bu durumun ideal olduğunu düşünmektedir. Ders isimlerine bakıldığında, %46.70'inin farklı sınıflarda parçalar halinde etik/deontoloji derslerini anlattıklarını, ideal olarak ise %36.70'inin ise farklı sınıflarda parçalar halinde etik/deontoloji derslerinin yürütülmesinin gerektiği düşüncesini belirttikleri görülmektedir. Etik/deontoloji dersinin verildiği yıl ve dönemin dağılımına bakıldığında, en fazla katılımcıların %33.30'u farklı sınıflarda parçalar halinde ve 3.sınıfta bir dönem etik/deontoloji derslerinin yürütüldüğünü, ideal olarak ise en fazla katılımcıların %43.30'u farklı sınıflarda parçalar halinde yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Katılımcıların %100.00'ini okullarında etik/deontoloji derslerinin zorunlu olduğunu ve ideal olarak da zorunlu olması gerektiğini ifade etmektedirler (Tablo 4).

Tablo 4. Katılımcıların Dersin Özelliklerine İlişkin Bildirdikleri Mevcut ve İdeal Durumların Yüzde Dağılımı (N:30)

Özellikler	Mevcut Durum		İdeal Durum	
	Sayı	%	Sayı	%
Dersin verilme Durumu				
Ayrı Bir Ders Olarak	6	20.00	13	43.30
Hemşirelik Tarihi Dersi İle Beraber	9	30.00	4	13.30
Farklı Sınıflarda Parçalar Halinde	15	50.00	13	43.30
Dersin Saati (haftada)				
1 Saat	1	6.70	-	-
2 Saat	12	40.00	12	40.00
3 Saat	2	6.70	2	6.70
4 Saat	-	-	1	3.30
5 Saat	-	-	1	3.30
6 Saat	-	-	1	3.30
Farklı Sınıflarda Parçalar Halinde	15	50.0	13	43.30
Dersin Adı				
Hemşirelik Tarihi ve Deontoloji	7	23.30	2	6.70
Hemşirelik Tarihi ve Etik	2	6.70	3	10.00
Hemşirelikte Etik	-	-	10	33.30
Hemşirelikte Değerler ve Etik	6	20.00	-	-
Etiğe Giriş, Hemşirelik ve Etik	-	-	1	3.30
Sağlık Etiği	-	-	1	3.30
Sağlıklı Yaşam	1	3.30	-	-
Farklı Sınıflarda Parçalar Halinde	14	46.70	11	36.70
Dersin Verildiği Yıl ve Dönem Sayısı				
1.Sınıf Bir Dönem	2	6.70	7	23.70
1.Sınıf İki Dönem	3	10.00	0	0.00
2. Sınıf Bir Dönem	2	6.70	5	16.70
2. Sınıf İki Dönem	0	0.00	0	0.00
3. Sınıf Bir Dönem	10	33.30	4	13.30
3. Sınıf İki Dönem	2	6.70	1	3.30
4. Sınıf Bir Dönem	1	3.30	0	0.00
4. Sınıf İki Dönem	0	0.00	0	0.00
Farklı Sınıflarda Parçalar Halinde	10	33.30	13	43.30
Dersin Statüsü				
Zorunlu	30	100.00	30	100.00
Seçmeli	0	0.00	0	0.00

Öğretim elemanlarından dokuzu, altı ayrı okulda uygulanmakta olan programlarda yer alan etik/deontoloji ders içeriklerini bildirmiştir. Bildirilen ders içeriklerinden en detaylı olanı ICN ve ANA'nın önerdiği (Görgülü ve Dinç 2007; ANA 2001; ICN 2006) konu başlıkları açısından incelendiğinde, konuların hem kuramsal hem de uygulamalı boyutta ele alındığı, etik ile ilgili hem somut hem de soyut unsurlara değinildiği görülmektedir. Diğer okullarda ise ders içerikleri daha sınırlıdır.

Tartışma

Türkiye genelinde doktora düzeyinde eğitim verilmekte olan on okulda yürütülen araştırmamızın katılımcılarının tamamına yakını eğitimlerinde etik/deontoloji dersi aldığı ve yarısının ise bu dersi sadece lisans eğitimi sırasında aldığı belirlenmiştir. Aksu ve Akyol (2011) tarafından yapılan çalışmada ise çalışmaya katılan hemşirelerin %61.1'inin etik ile ilgili eğitim almadığı, eğitim alanların ise %65.0'nin okuldan eğitim aldığı saptanmıştır. Bu durum hemşirelik etik eğitiminin bütün hemşirelik okullarında yeterli ve standart olmadığını göstermektedir.

Etik/deontoloji dersi veren katılımcıların tamamına yakınının farklı bir hemşirelik alanında lisansüstü eğitimlerini tamamlamış oldukları, yarısından fazlasının etik/deontolojiye ilişkin bilimsel toplantılara katıldığı ve kitap, dergi ve internetten dersle ilgili kaynak olarak yararlandıkları görülmüştür. Dersin yürütücülerinin bu nedenle kendilerini geliştirmeleri, kısa süreli-sürekli eğitim programlarına katılmaları kendilerini bu alanda yetiştirmelerinde önemlidir (Görgülü ve Dinç, 2007). Görgülü ve Dinç (2007) tarafından yapılan araştırmada da etik dersi veren öğretim elemanlarının birçoğunun etik bilgilerinin seminer ve konferanslara katılarak ve kitap okuyarak geliştirdikleri belirtilmiştir. Araştırmamızın yayın takip etmeyen katılımcıları, bu durumun nedenleri olarak zaman yokluğunu ve kaynakları tanımamayı göstermektedir. Ülkemizde tıp etiği periyodiklerinin sınırlı oluşu ve etik/deontoloji dersini veren katılımcılarımızın bunu çoğunlukla asıl uzmanlık alanlarına ek bir alan olarak yürütmeleri nedeniyle bu gerekçe kabul edilebilir görülmektedir. Öğretim elemanlarının büyük çoğunluğu, bu derslerin alanında uzman biri tarafından verilmesi

gerektiği, tamamı ise hem lisans hem de lisansüstü eğitimde etik/deontoloji derslerinin olması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Oysa hem bizim çalışmamızda hem de Görgülü ve Dinç'in (2007) çalışmalarında etik/deontoloji dersi veren öğretim elemanlarının uzmanlık alan profilleri bu görüşlerle örtüşmemektedir. Türkiye'de hemşirelik müfredatının çok yoğun olduğu ve etik alanında yetişmiş öğretim elemanı sayısının da birkaç kişi ile sınırlı olduğu bilinmektedir (Görgülü ve Dinç, 2007).

Katılımcıların etik/deontoloji eğitiminde öğrencilere en fazla zarar vermeme, en az ise çevreye değer verme, sorumluluk ve alturizmi öncelikle benimsetmek istedikleri değerler olarak sıraladıkları görülmektedir (Tablo 1). Haigh ve Johnson (2007) tarafından yapılan araştırmada, hemşirelik okullarında eğitim veren öğretim elemanlarının hemşirelik bakımının temelini oluşturan dürüstlük, alturizm ve entellektüelizm/akademik başarı değerlerinin güçlü olduğu belirlenmiştir. Bu değerlerin eğitimcilerin öğrencilerine öğretmeyi umdukları değerler olduğu, öğrencilerin eğitimleri boyunca geliştirdikleri değerlerin öğretim elemanları tarafından çeşitli derecelerde etkilendiği, bu değerlerin formel olarak öğretilmesi gerektiği ancak öğretilmediği vurgulanmaktadır (Haigh ve Johnson 2007). Bu araştırmanın ve araştırmamızın bulguları karşılaştırıldığında, öğretim elemanlarının öncelik tanıdığı değerler arasında farklılık bulunduğu görülmektedir. Bu durumun söz konusu araştırmanın uluslar arası, araştırmamızın ise ulusal ölçekte yürütülmüş olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Katılımcılar etik/deontoloji dersi veren öğretim elemanlarında olması gereken özellikleri en yüksek öğretim elemanı dili etkili kullanmalı ve en düşük ise öğretim elemanlarının klinik deneyimi olmalı şeklinde ifade ettikleri görülmektedir (Tablo 2). Türkiye ölçeğinde, etik dersi veren öğretim elemanlarında bulunması gereken özellikler konusunda bir araştırmaya rastlanmamıştır. Yanikkerem, Aycan, Kitapçioğlu, Korkmaz ve Çalık (2006) tarafından öğrencilerin hemşire eğitimcide aradığı özellikler ile ilgili yapılan bir çalışmada öğrencilerin etkili dil kullanımını ikinci sırada önemsedikleri belirlenmiştir. Yapılan birçok araştırma ile hemşirelik eğitimcilerinde olması gereken özellikler belirlenmiş olmakla birlikte, bu konuda hala sorunlar yaşanmaya devam etmektedir (Yetkin, 1999; Yanikkerem ve ark., 2006). Çünkü hemşirelik ve hemşirelik eğitime ilişkin yapılan araştırmaların ve elde edilen araştırma sonuçlarının uygulamaya yansıtılması diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yeterli değildir (Arslan Yürümezoğlu ve Kocaman, 2008).

Katılımcıların en fazla bir hemşirenin sahip olması gereken tutum ve davranışları kazandırmayı, daha az oranda ise hem bir hemşirenin sahip olması gereken tutum ve davranışları kazandırmayı hem de etikle ilgili temel kavramları öğretmeyi öncelikli amaç olarak ifade ettikleri görülmektedir (Tablo 3). Görgülü ve Dinç (2007) tarafından yapılan araştırmada hemşire eğitimciler verdikleri etik/deontoloji derslerinin amaçlarını, öğrencilere etik ikilemleri ahlaksal değerlere ve etik ilkelere göre çözme becerisi kazandırmak; öğrencileri profesyonel etik hakkında bilgi edinmeye yönlendirmek; öğrencilerin profesyonel bilincini ve karar verme becerisini geliştirmek; öğrencilerin etik bir bakış açısı ve duyarlılık sahibi olarak karşılaştıkları durumların ahlaksal

ve ahlaksal olmayan yönlerini ayırt etme becerisini geliştirmek; öğrencilerin hasta hakları ve etik ilkelere dayanan hasta merkezli bakım anlayışını benimsemesini sağlamak şeklinde sıralamıştır. Çalışmamızda dersin öncelikli amacı daha genel belirtilirken Görgülü ve Dinç'in (2007) çalışmasında daha spesifik amaçlar bildirilmiştir.

Katılımcılarımızın bildirimlerine göre, okullarda etik/deontoloji dersinin en sık farklı sınıflarda parçalar halinde verildiği görülmektedir. Dersin ideal verilmesine ilişkin ise tek başına bağımsız ders olma ile farklı sınıflarda parçalar halinde verilmesi seçenekleri eşit ve yüksek oranda benimsenmektedir (Tablo 4). Araştırmamızın bulguları çerçevesinde, dersin sınıflara dağılımı ve haftalık ders saati konusunda, mevcut ve katılımcıların idealize ettiği durumların büyük ölçüde örtüşmesi söz konusudur. Benimsenen model dersin farklı sınıflara dağılmış olarak veya haftada en fazla iki saat düzeni içinde verilmesidir (Tablo 4). Ancak dersin verileceği sınıf konusunda var olan durum ile idealize edilen durum arasında küçük bir fark bulunmakta; katılımcılar halen ya dört yılın tümüne yayılan ya da üçüncü sınıf programı içinde yoğunlaşan dersin dört yıla dağılmasının daha uygun olduğu yönünde görüş bildirmektedir (Tablo 4).

Farklı araştırmalarda elde edilen bulgular, etik eğitiminin diğer derslerle bütünleştirilerek; farklı sınıflarda parçalar halinde verilmesini destekler niteliktedir. Dersin farklı sınıflarda parçalar halinde verilmesine yönelik olumlu bakış uygulamaya da yansımakta, pek çok eğitim kurumunda bu sistem benimsenmiş bulunmaktadır. Milton (2004) tarafından yapılan araştırmada, etik eğitimin hemşirelik eğitiminin her düzeyinde farklı olması gerektiği, ayrı bir ders olarak verilmesinden çok müfredata yayılması gerektiği yönünde görüş bildirilmiştir. Görgülü ve Dinç (2007) tarafından yapılan araştırmanın örneklemini oluşturan okulların sadece birinde ayrı ve zorunlu hemşirelik etiği dersi olduğu, katılımcıların yarısından fazlasının ise ideal etik eğitimi için lisans düzeyinde ayrı bir hemşirelik etiği modülü önerdikleri görülmüştür. Görgülü ve Dinç (2007) tarafından yapılan çalışmada dersin farklı sınıflarda parçalar halinde verilmesi yerine, bağımsız dersleri destekleyen bir yaklaşım da dile getirilmiştir. Yazarların değerlendirmesi, etik dersi içeriğinin teorik hemşirelik derslerine entegre edilmesinin öğrencilerin kendi meslekleri ile etiğin ilişkisini anlamalarına yardımcı olacağı; ancak etik dersinin ayrı bir ders olarak verilmesinin de etik konularının derinlemesine tartışılmasında daha etkili olacağı şeklindedir.

Öğretim elemanları tarafından bildirilen ders içeriklerinden en detaylı olanı ICN ve ANA'nın önerdiği (Görgülü ve Dinç 2007; ANA 2001; ICN 2006) konu başlıkları açısından incelendiğinde, konuların hem kuramsal hem de uygulamalı boyutta ele alındığı, etikle ilgili hem somut hem de soyut unsurlara değinildiği görülmektedir. Diğer okullarda ise ders içerikleri daha sınırlıdır. Görgülü ve Dinç (2007) tarafından yapılan çalışmada, verilen etik dersi kontrol listesine göre katılımcıların tamamı ders içeriklerinde, temel etik kavramlar, etik ilkeler, hasta hakları ve sağlık bakımında etik problemlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum çalışmamızla paralellik göstermektedir.

Sonuçların Uygulamada Kullanımı

Sonuç olarak, araştırmanın yapıldığı okullarda etik/deontoloji derslerinin hemşirelik alanında doktoralı, ancak alanında uzman olmayan öğretim elemanları tarafından verildiği ve çoğunlukla diğer meslek dersleri içine entegre edildiği, dersin süresinin, içeriğinin ve adının okuldan okula değiştiği belirlenmiştir. Katılımcıların eğitimlerinin herhangi bir döneminde etik/deontoloji dersi aldığı ancak yarısının bu dersi lisans eğitiminde almadığı, çoğunluğunun etik/deontolojiye ilişkin bilimsel toplantılara katıldığı, katılmayanların yarısının ders yükü fazlalığı ve bilimsel toplantılardan haberdar olmadığı için katılmadığı, bu konuda kitap, dergi ve internetten kaynak olarak yararlandığı, yayın takip etmeyen katılımcıların ise zaman yokluğu ve kaynakları tanımamayı neden olarak gösterdikleri görülmüştür.

Araştırma sonuçlarından hareketle;

- Etik/deontoloji derslerinin bu alanda eğitim almış ve bu konuda kendisini geliştirmeye açık öğretim elemanları tarafından verilmesi için lisansüstü programlar açılması,
- Daha önce etik dersi almadığı veya bu konuda uzman olmadığı halde lisans programında etik/deontoloji dersi vermek zorunda kalan öğretim elemanlarının sertifikalandırılmaları için hemşirelik etiği, hemşirelik eğitimi etiği, hemşirelikte etik eğitimi konularında standart periyodik kurslar düzenlenmesi,
- Hemşirelik eğitiminde temel olarak etik konularının ayrı bir ders olarak ve Türk Biyoetik Derneği (TBD) tarafından 01-03 Kasım 2013 tarihleri arasında TBD Sağlık Bilimlerinde Etik Eğitimi Sempozyumu'nun sonuç raporunda belirtilen "Hemşirelik Lisans Eğitimi Çekirdek Müfredat Çalışması" dahilinde yapılması,
- Uygulamalı dersler ve klinik uygulamalar sırasında ele alınan konuların etik boyutuna da değinilmesi ve vakalar hakkında etik değerlendirmeler yapılması, ilginç vakaların tartışılması-analiz edilmesi,
- Etik/deontoloji dersi vermekte olan öğretim elemanlarının, etik alanında düzenlenen etkinliklerden haberdar edilmesi ve katılımlarının desteklenmesi, öğretim elemanlarının hemşirelik etiği, hemşirelik eğitimi etiği, hemşirelikte etik eğitimi hakkındaki kaynakları yakından takip edebilmelerinin sağlanması, hemşirelik eğitiminde görev alan tüm öğretim elemanları için düzenli aralıklarla eğitim etiğine ilişkin sürekli mesleki gelişim programları düzenlenmesi önerilir.

Kaynaklar

Aksu, T. ve Akyol, A. (2011). İzmir'deki hemşirelerin etik duyarlılıklarının incelenmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics*, 19 (1), 16-24.

American Nurses Association. (2010). Code of ethics for nurses with Interpreti ve statements. Erişim: 20.06.2013.
<http://www.nursingworld.org/MainMenuCategories/EthicsStandards/CodeofEthicsforNurses/Code-of-Ethics.pdf>.

Aydın E. (2001) *Tıp etiğine giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.

Aydın Er, R. (2012). Hemşirelik eğitiminin başında ve sonunda olan öğrencilerin hasta haklarına ilişkin tutumları: Kocaeli örneği. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics*, 20 (3), 139-45.

Aydın, İ. (2001) *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.

Arslan Yürümezoğlu, H. ve Kocaman, G. (2008). Hemşirelikte araştırma kullanımı ve PARIHS kavramsal çerçevesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12 (3) : 36-42.

T.C. Resmî Gazete (2 Şubat 2008 Cumartesi). Doktorluk, hemşirlik, ebelik, diş hekimliği, veterinerlik, eczacılık ve mimarlık eğitim programlarının asgari eğitim koşullarının belirlenmesine dair yönetmelik. Sayı: 26775. Erişim: 20.06.2013. http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&task=view&id=63&Itemid=33.

Erdem, A.R. (2008). Öğretim üyesi akademisyen midir? Bilim adamı mıdır? *Akademik Dizayn Dergisi*, 2 (2), 83-5.

Görgülü, R.S. & Dinç, L. (2007). Ethics in Turkish nursing education programs. *Nursing Ethics*, 14 (6), 741-52.

Haigh, C. & Johnson, M. (2007). Attitudes and values of nurse educators. An international survey. *International Journal of Nursing Education Scholarship*, 4 (1), article 14.

Haynes, F. (2002). *Eğitimde Etik*. (Çeviren: K.S., Akbaş) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

International Council of Nurses. (2012). The ICN code of ethics for nurses. Erişim: 20.06.2013. <http://www.icn.ch/about-icn/code-of-ethics-for-nurses/>.

Ketefian, S. (1999). Ethics content in nursing education. *Journal of Professional Nursing*, 15 (3), 138.

Milton, C.L. (2004). Ethics content in nursing education: pondering with the possible. *Nursing Science Quarterly*, 17 (4), 308.

Potter, P.A., Perry, A.G., Stockert, P.A. ve Hall, A.M. (2012). *Fundamentals of Nursing*, (8th Ed.), Elsevier Mosby, 192-279.

SPSS Inc. (2000). SPSS for Windows. Version 11.5, Chicago.

Sümbüloğlu, K. ve Sümbüloğlu, V. (1998). *Biyoistatistik* (8. Baskı). Ankara:Şahin Matbaası.

Tepe, H. (2000). *Etik ve Meslek Etikleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Türkiye Biyoetik Derneği (2013). "Sağlık Bilimleri İçin Meslek Etiği Eğitimi için Çekirdek Müfredat Çalışması Raporu". Ankara.

Vanlaere, L. & Gastmans, C. (2007). Ethics in nursing education: Learning to reflect on care practices. *Nursing Ethics*, 14 (6), 758-66.

Yanikkerem, E., Aycan, N., Kitapçıoğlu, G., Korkmaz, A. ve Çalık, C. (2006). Öğrencilerin hemşire eğitimcilerde aradığı özelliklerin değerlendirme aracının geliştirilmesi çalışması. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 22 (1), 37-53.

Yetkin, A. (1999). Öğrencilerin hemşire öğretiminde aradığı özelliklerin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2 (1), 11-20.

Yüksek Öğretim Kurulu (2007). *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*. Ankara: Meteksan Yayınları.